

УДК 342.72/.73

**ПРОБЛЕМА НЕПРИПУСТИМОСТІ ЗВУЖЕННЯ ЗМІСТУ ТА ОБСЯГУ
КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ
ЗАКОНОДАВСТВА: ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР І СУЧАСНИЙ СТАН**

Воззрін С. Ю.,

аспірант кафедри конституційного права України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

Анотація: Аналізується зміст та обсяг конституційних прав і свобод людини та громадянина зазначених у Конституції Української РСР та Конституції незалежної України. Порівнюється обсяг закріплених прав у міжнародному праві та в національному законодавстві. Розглядається дотримання відповідного принципу в Україні на прикладах рішень Європейського Суду з прав людини.

Ключові слова: Принцип, зміст та обсяг прав людини, внесення змін до законодавства, неприпустимість звуження змісту та обсягу прав і свобод.

Аннотация: Анализируется содержание и объём конституционных прав и свобод человека и гражданина закреплённых в Конституции Украинской ССР и Конституции независимой Украины. Сравняется объём закреплённых прав в международном праве и в национальном законодательстве. Рассматривается соблюдение соответствующего принципа в Украине на примерах решений Европейского Суда по правам человека.

Ключевые слова: Принцип, содержание и объём прав человека, внесение изменений в законодательство, недопустимость сужения содержания и объёма прав и свобод.

Annotation: We analyze the nature and scope of constitutional rights and freedoms of man and citizen enshrined in the Constitution of the Ukrainian SSR and the Constitution of the independent Ukraine. Compared to the amount of the rights enshrined in international law and national legislation. Considered compliance with the relevant principles in Ukraine for examples of decisions of the European Court of Human Rights.

Key words: Principle, the nature and scope of human rights, changes in legislation, the inadmissibility of narrowing the content and scope of the rights and freedoms.

Конституція України визначає людину в якості найвищої соціальної цінності (ст. 3), а її права і свободи невідчужуваними та непорушними (ст. 21). Із цих норм логічно випливає, що під захистом Конституції знаходяться й інші цінності, що стосуються прав і свобод людини та громадянина. В той же час конституційні права і свободи не можна вважати абсолютними, вони регулюються законом, який по суті створює певні правові межі для них.

Важливо зазначити, що досягнутий у демократичному суспільстві рівень прав і свобод, включаючи соціально-економічні права, не може знижуватися, а повинен лише підвищуватися.

Проте на теренах сучасної України, в умовах широко закріплених, зокрема, соціально-економічних прав та в умовах економічної нестабільності та щорічного дефіциту державного бюджету права людини не раз порушувалися не тільки у зв'язку з неможливістю достатнього фінансування, а й порушувалися відповідний принцип при внесенні змін до законодавства України.

Проблема прав людини стоїть у центрі практичної діяльності міжнародного співтовариства і кожної держави. За так званого радянського періоду існування української державності було прийнято чотири конституції (1919, 1929, 1937 і 1978 рр.) [1], які законодавчо закріплювали примат держави над особою, бо вважалося, що саме держава визначає обсяг прав і обов'язків людини. Особливо це проявлялось у першій Конституції Української СРР 1919 р. Положення не змінилися і після 1948 р., коли ООН була прийнята Загальна декларація прав

людини, хоча вона й мала тоді лише рекомендаційний характер. Навіть Конституція УРСР 1978 р. не змінила практику вторинності прав та свобод особи, хоч і закріпила в Основному Законі розділ про них після першого розділу Конституції.

Логічно порівняти закріплення прав і свобод у Конституціях 1978 року і 1996 року, оскільки четверта Конституція УРСР – остання з конституцій, що діяла до прийняття Конституції України 1996 року. Четверта Конституція УРСР була ухвалена на позачерговій сьомій сесії Верховної Раді 20 квітня 1978 року.

Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей приймаючи у 1996 році Конституцію незалежної України керувалась вже не ідеями наукового комунізму, а Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року усвідомлюючи при цьому відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішніми і прийдешніми поколіннями.

Спільною рисою обох Конституцій є наявність у першій глави, а в другій Розділу, які присвячені правам, свободам та обов'язкам громадян. Їх перелік в обох документах майже співпадає, проте є й відмінності. Так, стаття 52 Конституції 1978 року гарантує громадянам Української РСР недоторканність особи і регламентує, що ніхто не може бути заарештований інакше як за вироком суду або з санкції прокурора. Стаття 29 Конституції 1996 року теж декларує право кожної людини на свободу та особисту недоторканість. Частина друга цієї статті зазначає, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах

та в порядку, встановлених законом. Як бачимо, за сучасною Конституцією людина може бути заарештована або триматися під вартою тільки за вмотивованим рішенням суду, тоді як Конституція 78 року дозволяла робити це також з санкції прокурора. Безумовно, чинна норма є більш демократичною і відповідає вимогам міжнародного права.

Слід зазначити, що попередня Конституція, зокрема стаття 48, громадянам гарантувала свободи: слова, друку, зібрань, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, але все це у відповідності з інтересами народу та з метою зміцнення і розвитку соціалістичного устрою. За Конституцією 1996 року громадяни теж можуть збиратися, проводити мітинги і демонстрації та ін., але не з метою зміцнення і розвитку соціалістичного устрою, а «мирно» і «без зброї». Тобто обсяг відповідного права у Конституції України 96 року є ширший.

Суттєвою відмінністю переліку прав та свобод за Конституцією 1996 року від аналогічного переліку у Конституції 1978 року можна вважати наявність у першій проголошеного ст. 42 права кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Конституція 1978 року дозволяє лише індивідуальну трудову діяльність у сфері кустарно-ремісничих промислів, сільського господарства, побутового обслуговування населення та інші види діяльності, засновані виключно на особистій праці громадян і членів їх сімей. Таким чином це право також має ширший зміст та обсяг саме у Конституції незалежної України.

Якщо порівняти закріплення права приватної власності у Конституції 1996 року і у Конституції СРСР 1977 р., на основі якої була прийнята Конституція Української РСР 1978 року, то можна помітити ряд відмінностей.

Зараз відповідно до статей 11-12 Закону України «Про власність» суб'єктами права приватної власності в Україні є громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства. Підставами виникнення права приватної власності є: праця громадян (участь у суспільному виробництві, індивідуальна праця та підприємницька діяльність); вкладення коштів у кредитні установи, акціонерні товариства; успадкування майна; укладання угод, не заборонених законом.

Об'єктами права приватної власності можуть бути: житлові будинки, квартири, дачі, садові будинки; предмети особистого користування і домашнього господарства; продуктивна і робоча худоба; земельні ділянки і насадження на них; засоби виробництва і вироблена продукція; транспортні засоби; грошові кошти, акції, інші цінні папери; інше майно споживчого і виробничого призначення.

Зазначимо, що за Конституцією СРСР 1977 р. (ст. 13) в особистій власності громадян могли перебувати лише предмети побуту, особистого споживання, зручності для підсобного домашнього господарювання, житловий будинок та трудові заощадження. При цьому було заборонене їхнє використання для добування доходів поза місцем роботи або в неробочий час [2].

Конституційне право на життя проголошено Основним Законом України в ст. 27 «Кожна людина має невід'ємне право на життя» та гарантується

заборону позбавлення життя. Вперше в історії України її Конституція закріпила головне природне право кожної людини – право на життя, яке проголошено ст. 3 Загальної декларації прав людини та ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [3]. Жодна з попередніх Конституцій УРСР та поточне законодавство в минулому цього права не містили.

Стаття 22 Конституції 1996 року зазначає, що права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. У Конституції 1978 року подібного застереження немає, проте схожий зміст має ч. 1 ст. 37 Конституції 1978 року, в якій зазначається, що соціалістичний лад забезпечує розширення прав і свобод, безперервне поліпшення умов життя громадян у міру виконання програм соціально-економічного і культурного розвитку.

Крім того, Конституція 1978 року регулювала відносини людини і держави на засадах колективістської (класової) концепції прав людини без належного врахування міжнародних стандартів у галузі прав людини та надійного гарантування прав і свобод людини і громадянина.

Порівняємо закріплення прав і свобод людини у Конституції України і у міжнародних документах.

10 грудня 1948 р. була прийнята і проголошена Загальна декларація прав людини в резолюції 217 А(III) Генеральної Асамблеї ООН «як завдання, виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави». У Декларації вказана мета, до якої повинна прагнути «кожна людина і кожний орган суспільства» [4]. Щорічно міжнародне співтовариство відзначає 10 грудня як День прав людини.

Водночас з огляду на величезний політичний і моральний авторитет положення Загальної декларації почали включатися в конституції багатьох держав і в тексти міжнародних договорів. Слід зазначити, що є багато спільного між Загальною декларацією прав людини і положеннями Розділу II «Права, свободи й обов'язки людини і громадянина» Конституції України.

19 грудня 1966 року був прийнятий Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Пакти є міжнародними договорами, їх положення обов'язкові для держав-учасниць.

Складовою Пакту про громадянські і політичні права є Факультативний протокол до нього, що надає індивідам право подавати в Комітет з прав людини ООН скарги про те, що вони стали жертвою порушення державою-учасницею будь-якого права, закріпленого в Пакті. Положення Факультативного протоколу поширюються тільки на держави – учасниці Пакту, які визнали його обов'язкову силу. В 1989 р. був прийнятий Факультативний протокол № 2 до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права щодо скасування смертної кари. Україна є учасницею двох пактів та Факультативного протоколу № 1 до Пакту про громадянські і політичні права. Ці міжнародні документи були доповнені багатьма іншими документами ООН.

По суті можна вважати, що в останній чверті XX століття склалася система міжнародних стандартів, що можна вважати величезним надбанням, особливо з огляду на той факт, що в тому ж XX столітті

порушення прав людини мали масовий характер (громадянські війни, революції, відбулася перша та 2 світові війни тощо).

Говорячи про міжнародні стандарти, слід сказати, що це закріплені у міжнародних актах та інших міжнародних документах певні показники цих прав, до досягнення яких заохочуються або ж зобов'язуються держави. Важливим є аналіз відповідності обсягу, змісту та переліку прав і свобод людини відповідним міжнародним документам ООН.

Потрібно звернути увагу, що права і свободи людини закріплюються як національними, так і міжнародними актами: Загальна декларація прав людини (1948 р.), Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.) та інші. Звідси виводиться принципова вимога, що будь-які обмеження прав і свобод громадян припустимі тільки в тому випадку і в тій мірі, в яких вони передбачені конституцією конкретної держави і відповідають нормам міжнародного права.

Згідно зі ст. 1, 3 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» з метою захисту прав кожного на території України і в межах її юрисдикції Уповноважений здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, проголошених у Конституції, законах та міжнародних договорах України, а також сприяє приведенню національного законодавства про права і свободи людини у відповідність до міжнародних стандартів у цій галузі [5].

Водночас в Основному Законі не закріплено правової норми стосовно загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права в галузі прав людини, які регулюються міжнародним звичаєвим правом. Проте, на думку Уповноваженого, попри відсутність у Конституції України зазначених міжнародних правових норм, вони є також обов'язковими для нашої держави, як і договірні норми. Тим більше, що у ст. 18 Конституції України передбачено, що «зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальноновизнаними принципами і нормами міжнародного права» [6]. В Законі України «Про дію міжнародних договорів на території України» від 10 грудня 1991 р. міститься норма про пріоритет загальнолюдських цінностей, загальноновизнаних принципів міжнародного права в Україні [7]. Крім того, в Постанові Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р. передбачено, що зазначені напрями виходять із визнання пріоритету загальноновизнаних норм міжнародного права [6]. На думку Уповноваженого, для належного виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань доцільно було б розширити згаданий конституційний принцип і відповідно до норм міжнародного права внести відповідні зміни до ст. 9 Конституції України. Практично всі сучасні конституції європейських країн виходять із того, що поряд з договірними нормами частиною їх внутрішнього права є

загальноновизнані принципи і норми міжнародного права як універсальні норми міжнародного права, які є обов'язковими для держави.

Звертає на себе увагу та обставина, що незважаючи на те, що ціла низка конвенцій з прав людини протягом останніх років ратифікована Україною, національне законодавство все ще не узгоджене з ними. Це стосується, зокрема, конвенції Ради Європи про взаємну допомогу в кримінальних справах, про нагляд за умовно звільненими правопорушниками, про передачу засуджених осіб, про видачу правопорушників, про передачу провадження у кримінальних справах. У цих конвенціях містяться важливі права обвинувачуваних та засуджених осіб, які не мають відповідного регулювання в законодавстві України. Зокрема, в Кримінальному та в Кримінально-процесуальному кодексах України не забезпечуються європейські стандарти захисту прав людини в процесі екстрадиції. Зазначені конвенції було ратифіковано Україною як одна з умов вступу до Ради Європи. Все це призводить до порушення вимог ст. 7 Закону «Про міжнародні договори України» [8], який зобов'язує державні органи вносити відповідні зміни і доповнення до чинного законодавства.

На прохання Кабінету Міністрів України Уповноважений Верховної Ради України з прав людини провела експертизу проекту Факультативного протоколу до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. і підготувала позитивний висновок про можливість прийняття такого проекту та доцільність його ратифікації Україною.

Загалом українське законодавство у цій сфері відповідає міжнародним нормам. Реальні проблеми з реалізації відповідних прав і свобод людини та громадянина, насамперед політичних та економічних, ми маємо у зв'язку з недотриманням органами державної влади та місцевого самоврядування українського законодавства та створення ними перепон, щодо користування правами і свободами людини. Іншою проблемою українських громадян є відсутність у державі ефективного засобу внутрішнього правового захисту своїх прав і свобод, правовий нігілізм, бюрократизм, корупція тощо.

Перед державою стоїть завдання не тільки виконувати взяті на себе зобов'язання щодо дотримання і створення умов для реалізації закріплених прав людини, а й розширення як переліку, так і змісту вже закріплених прав і свобод.

Якщо звернутись до практики Європейського Суду з прав людини, то показовим є рішення Європейського Суду з прав людини у справі Бурдов і Бурдов 2 проти Росії. Європейський Суд з прав людини визнає компенсацію, присуджену судом приватною власністю Бурдова. Проаналізувавши відповідне рішення, можна дійти висновку, що суд спирається у правозастосовній діяльності на такі принципи: 1) досягнутий у демократичному суспільстві рівень прав і свобод людини, включаючи соціально-економічні права повинен тільки підвищуватися; 2) принцип, відповідно до якого людина, яка отримала соціально-економічні блага у певному обсязі має право сподіватися на те, що спеціальна виплата буде проводитися у тому ж обсязі.

Незважаючи на закріплення принципу неприпустимості звуження змісту та обсягу прав і свобод у Конституції, цей принцип не раз порушувався. Наприклад, 26 грудня 2011 року, Конституційний Суд України прийняв рішення № 20-рп/2011[9]. Цим Рішенням він визнав конституційними положення п. 4 розділу VII Закону України «Про Державний бюджет на 2011 рік», яким Уряд України був наділений повноваженнями по визначенню розмірів і порядку здійснення соціальних виплат чорнобильцям, дітям війни і пенсій військовослужбовцям. У мотивувальній частині Конституційний Суд неодноразово вказував на те, що виплати повинні проводитися з урахуванням фінансових можливостей держави. Суд посилався на Рішення від 8 жовтня 2008 року № 20-рп/2008 у справі про страхові виплати (Конституційний Суд України вказав, що види і розміри соціальних послуг та виплат потерпілим, які здійснюються і відшкодовуються Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, встановлюються державою з урахуванням його фінансових можливостей), на статтю 22 Загальної декларації прав людини, відповідно до якої розміри соціальних виплат і допомоги встановлюються з урахуванням фінансових можливостей держави, на те, що Європейський суд з прав людини у рішенні від 9 жовтня 1979 року у справі «Ейрі проти Ірландії» констатував, що здійснення соціально-економічних прав людини значною мірою залежить від становища в державах, особливо фінансового. Суд вважає, що такі положення поширюються й на питання допустимості зменшення соціальних виплат, про що зазначено в рішенні цього суду у справі «Кйартан Асмундсон проти Ісландії» від 12 жовтня 2004 року. Конституційний Суд посилався й на деякі інші свої Рішення, в яких зазначається про пропорційність перерозподілу суспільних благ з метою забезпечення добробуту усіх громадян. Проте, ми вважаємо, Конституційний Суд своїм Рішенням порушив ч. 3 ст. 22 Конституції України, яка закріплює, що при ухваленні нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод [10]. Таким чином, відповідно до ст. 8 Конституції України, ця норма має найвищу юридичну силу і є нормою прямої дії. І ця норма не може ігноруватися з тієї підстави, що суперечить міжнародному договору або практиці Європейського суду з прав людини.

У численних попередніх рішеннях Конституційний Суд неодноразово вказував на те, що пільги, компенсації та гарантії є видом соціальної допомоги і необхідною складовою права на достатній рівень життя і що звуження обсягу та змісту цього права шляхом ухвалення нових законів або внесення змін до чинних суперечить ст. 22 Конституції України. Суд на це вказував у п. 6 мотивувальної частини Рішення від 20.03.2002 № 5-рп/2002, п. 6 мотивувальної частини Рішення від 01.12.2004, п. 3.4 мотивувальної частини Рішення КСУ від 18.06.2007 № 4-рп/2007.

У цьому випадку, на наш погляд, має місце обмеження права на соціальну допомогу, оскільки Кабінету Міністрів було доручено забезпечити такі

виплати не в порядку і розмірі, встановленому відповідними законами, а в порядку і розмірах, визначених ним самим. Тобто Кабінет Міністрів України повинен діяти не відповідно до законів, а відповідно до наявних фінансових ресурсів бюджету. Можна зробити висновок, що це призвело до можливості звуження обсягу права на соціальну допомогу.

Найголовнішим для нас висновком є те, що наслідком цього рішення є факт можливості держави змінювати механізм реалізації соціально-економічних виплат, у тому числі звужуючи обсяг і зміст цих прав. Окрім того держава може не тільки встановлювати, але й зменшувати соціально-економічні права в залежності від свого фінансового становища. Також, на жаль, ми бачимо протиріччя в практиці Конституційного Суду України і масою право сумніватися в його об'єктивності.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що для дотримання конституційного принципу неприпустимості звуження змісту та обсягу прав і свобод в Україні створені недостатні умови як де-юре, так і де-факто. Важливо привести обсяг, зміст та перелік прав і свобод людини та громадянина, закріплених в українському законодавстві у відповідність ратифікованим міжнародним документам ООН. Це призведе до розширення як переліку в Конституції України, так і до розширення змісту і обсягу відповідних прав і свобод.

Перед державою стоїть складне завдання щодо підвищення правової культури, подолання корупції і бюрократизму, в першу чергу, серед посадових осіб, які своїми рішеннями впливають на механізм реалізації прав і свобод, що нерідко призводить до порушення прав і свобод людини та громадянина, у тому числі до звуження їх змісту та обсягу.

Рівень правової культури і доступність механізму захисту прав і свобод для всього українського суспільства має неабиякий вплив щодо дотримання досліджуваного принципу. Звернення до компетентного не корумпованого органу повинно захистити законне право. Системність таких рішень призведе до зменшення випадків утиску прав і свобод владними органами. Збалансованість системи стримувань і противаг у владі, ефективне місцеве самоврядування, незалежна судова система і бажання української влади і кожного громадянина працювати на розвиток демократичної і правової України повинно вирішити проблему дотримання конституційного принципу неприпустимості звуження змісту та обсягу прав і свобод.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевченко О.О., Вовк О.Й., Капелюшний В.П. Історія українського права. – К., 2001. – С. 170.
2. Колодій А.М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 136.
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. К.: Правнича Фондація. Вид-во Право, 1995.
4. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
5. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>.

6. Про Основні напрями зовнішньої політики України: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>.

7. Про дію міжнародних договорів на території України: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1953-12>.

8. Про міжнародні договори України: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України, 53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» [Текст]: рішення КСУ від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-11>

10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень підпункту "б" підпункту 4 пункту 3 статті 7 Закону України «Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», пункту 1, абзацу третього пункту 5, пункту 9, абзаців другого, третього пункту 10, пункту 11 розділу I Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (справа про страхові виплати) [Текст]: рішення КСУ від 10 жовтня 2008 року № 20-рп/2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-08>

УДК 347.65(477)

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ СПАДКУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК В УКРАЇНІ

Волков Е. К.,

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: Автором виконано розгорнутий порівняльний аналіз норм спадкового права щодо земельної ділянки в Україні на різних етапах його становлення та розвитку. Доведено, що спадкове право на земельну ділянку характеризується певними особливостями на кожному історичному етапі свого розвитку. Проаналізувавши норми спадкового права на різних етапах його становлення автором з'ясовано, що спадкове право не відіграло істотної ролі в житті суспільства до радянського періоду, яке керувалося у сфері права звичаями у спадщину земельні ділянки не переходили, і тільки з прийняттям ЦК України 2003 р. ситуація змінилася, оскільки він визначив особливий порядок спадкування земельної ділянки. При дослідженні враховується, що земельна ділянка є нерухомою річчю. У статті зауважується, що на земельну ділянку може бути набуте право власності, в тому числі спадкування як підстава права власності.

Ключові слова: земля, земельна ділянка, земельне право, цивільне право, спадкування, об'єкт, право користування, право власності, набуття спадщини, виникнення права.

Аннотация: Автором выполнено развернутый сравнительный анализ норм наследственного права в отношении земельного участка в Украине на разных этапах его становления и развития. Доказано, что наследственное право на земельный участок характеризуется определенными особенностями на каждом историческом этапе своего развития. Проанализировав нормы наследственного права на различных этапах его становления автором выяснено что, наследственное право не играло существенной роли в жизни общества к советскому периоду, которое руководствовалося в сфере права обычаями в наследство земельные участки не переходили, и только с принятием ГК Украины 2003 г. ситуация изменилась, поскольку он предопределил особый порядок наследования земельного участка. При исследовании учитывается, что земельный участок является недвижимой вещью. В статье отмечается, что на земельный участок может быть получено право собственности, в том числе наследование как основание права собственности.

Ключевые слова: земля, земельный участок, земельное право, гражданское право, наследование, объект, право пользования, право собственности, приобретение наследства, возникновения права.

Annotation: The author has made a detailed comparative analysis of the rules of succession in respect of land in Ukraine at various stages of its formation and development. It is proved that the hereditary right to land is characterized by certain features at each historical stage of development. After analyzing the rules of succession at different stages of its formation by the author found that inheritance law does not play a significant role in society to the Soviet period, which is guided in the legal traditions inherited land is not passed, and only with the adoption of the Civil Code of Ukraine 2003 situation has changed since he identified a special order of inheritance of land. In the study takes into account that the land plot is a fixed thing. The paper is observed that the land can be acquired ownership, including inheritance as the basis of ownership.

Key words: land, land plot, land law, civil law, inheritance, object, right of use, ownership, acquisition heritage of the right.

Значення земельної ділянки у суспільстві завжди було великим, насамперед як об'єкт який можна успадкувати. Щоб це з'ясувати треба дослідити історію розвитку інституту спадкування, в тому числі земельної ділянки. Оскільки земельним

ділянкам на протязі тривалого часу були притаманні особливості щодо знаходження цього об'єкту у приватній власності, кола суб'єктів права власності, певних обмежень при виборі спадкоємців [1, с. 7].

Метою статті є порівняльний аналіз норм спадкування земельної ділянки на різних етапах його розвитку, що дасть можливість дослідити шлях